

Az első könyvtárosképző-tanfolyam emlékére, avagy 75 éves múlt a magyar könyvtárosképzés

A könyvtárosság hosszú ideig, mondhatjuk, hogy múlt század első feléig melékfoglalkozás volt csupán. Évszázadokon át papok, szerzetesek, professzorok, tanárok, állami tisztviselők és a legkülönbözőbb polgári foglalkozású emberek dolgoztak könyvtárosként. Ez a megállapítás még a XIX. századra is igaz, amikor pedig megnövekedett a kiadott könyvek és egyéb dokumentumok száma, megnőtt a könyvtárhasználók köre, akik szolgáltatást vártak a könyvtártól, és nem, mint archívumra tekintettek a könyvtárra – vagyis kialakultak a modern könyvtárnak mint intézménynek a körvonalai. Igazában csak az első világháború után kezdtek el főállású könyvtárosokat foglalkoztatni – akkor sem nagy számban –, akik persze még mindig nem voltak könyvtáros végzettségűek, hanem valamilyen más oklevéllel, képesítéssel bírtak.

Könyvtárosképzésről¹ a XX. századig nem beszélhetünk. Bár a XIX. század második felében az Egyetemi Könyvtár szakvizsgát várt el a kinevezésre váró könyvtárosoktól – amelyre csak autodidakta módon készülhettek fel a jelöltek –, de a kezdeti lelkesedés után már nem követelték meg ezt sem. Szabó Ervin kezdeményezésére 1911-ben, a Fővárosi Könyvtárban is bevezették a szakvizsgát, de a rendelkezést már 1913-ban hatályon kívül helyezték. 1922-ben, majd 1935-ben jelentek meg könyvtárosi szakvizsgáról, könyvtárosi képesítésről szóló állami rendeletek,² de ezeket sem nem teljesítették az érintettek, sem nem kérték számon az erre jogosultak.

Az első képző vagy inkább továbbképző tanfolyamokat a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa szervezte 1898 és 1913 között. E másfél évtized alatt hét kurzust indítottak, amelyeken 38 órában írás- és nyomdászattörténetet, középkori kéziratok katalogizálását, bibliográfiai ismereteket és könyvtárépítést hallgattak a résztvevők.

„Magasabb igényeket voltak hivatva kielégíteni a kolozsvári, budapesti, majd az első világháború után a debreceni és pécsi egyetemeken a könyvtár-tudományból történt magántanári habilitálások. Természetesen a magántanárok előadásainak hallgatása senkire sem volt kötelező, még kevésbé a kollokvium vagy vizsga, ennek következtében a diplomában nyoma sem lehetett a könyvtári stúdiumoknak.”³

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által szervezett továbbképzésen túl 1916-ban a Fővárosi Könyvtár, 1928-ban az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ rendezett könyvtárosképző tanfolyamot. Ez utóbbin fiatal, állás nélküli diplomások vettek részt, akik így szerettek volna munkához jutni.

„A két világháború között dolgozó könyvtárosok (...), fölismerték, hogy szakmai képzésre, a vizsgarendszer bevezetésére igen nagy szükség van, hiszen a szakképzetlen, csupán 'olvasni szerető' könyvtárosok – jóakarattal mellett is – nehézségeket okoznak intézményüknek, nem használnak a hivatásnak, annak tekintélyének s nem utolsósorban anyagi megbecsülésének. Azok a könyvtárosok, akik gondolkodóba estek, hogy mint lehetne segíteni e bajokon, a szakma akkori egyetlen és színvonalas tudományos folyóiratában, a 'Magyar Könyvszemlé'-ben a határokon túlra tekintettek... idézve a külföldi példákat...”⁴

A francia példát vázolja fel – az időpontokat tekintve a két világháború közötti korszak elején és végén – 1919-ben Bisztray Gyula, majd 1937-ben Hodinka László. Közben általánosságban a külföldi mintákat ismerteti Holub József 1923-ban, Nyíreő István 1935-ben, az osztrák képzésről ír 1930-ban Goriupp Alisz, a lengyelről Kniezsa István 1935-ben, a német könyvtárosképzésről 1937-ben Csapody Csaba.⁵ Az illetékes állami intézmények és szervek azonban nem vették figyelembe ezeket az ismertetőket, beszámolókat, elemzéseket.

Az első jelentősebb tanfolyam, amelyet a hazai könyvtárosképzés kezdetének tekinthetünk, összefügg a könyvtárosság szakmai önszerveződésével. A könyvtárosoknak – a Tanácsköztársaság néhány hónapját nem számítva – 1935-ig nem volt semmiféle szakmai szervezete. Ennek oka lehetett az, hogy az ország területén „szétszórva,” kevés volt a könyvtárosok száma, azok is mintegy mellékfoglalkozásként dolgoztak a könyvtárban. A könyvtárak is nagyon különbözőek voltak: könyvtárnak hívták a nagy, jelentős állománnyal bíró intézményeket és a csak néhány könyvszekrénynyi gyűjteményeket egyaránt. Az állomány nagysága, milyensége és a könyvtárhasználók köre meghatározta a könyvtáros mindennapi munkáját. A nagy gyűjteményekben továbbra is *tudós könyvtárosok* dolgoztak, de a köz-könyvtári jelleg erősödésével a mindennapi gyakorlati munkát, a tényleges szolgáltatást a könyvtári altisztek – *adminisztratív könyvtárosok* – végezték, akik általában nem voltak diplomások. A kisebb gyűjteményeket azonban eleve ilyen „adminisztratív könyvtárosok” működtették, ha például okleveles tanítók voltak is.

A könyvtárosok első jelentős szakmai szervezete, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 1935-ben alakult meg. Tagjai zömében könyvtárosok voltak.

Az egyesület létrehozásának, megalakulásának előkészítéséről a szakmai közvélemény a Könyvtári Szemléből értesülhetett.⁶ Bár jelzésszerűen már az 1. számban (megjelent 1934. szeptember 20.) is, a 2. számban (megjelent 1934. október 5.) már érdemben szó esett a könyvtárosképzésről is, amelyet a szakma a tervezett egyesület feladatának tekintett. Asztalos Miklós öntudatra ébresztő és helyzetértékelő cikkéből hosszabban idézünk.

„Magyarországon a legtöbb pálya bizonyos szakvizsgák sikeres letételéhez van kötve. Az egyetemi végzettségen túl külön szakvizsgát tesz a bíró, az ügyvéd, külön gyakorlathoz van kötve a szakorvosi képzés. Szakvizsgát tesz a postás, a vasutas. Egyetlen pálya, amelyhez a gyakorlatban nem követelünk bizonyított szakképzettséget: a könyvtárosi. Van ugyan több olyan törvényünk, amely foglalkozik a könyvtári szakképzettséget igazoló vizsgával, de ma ilyen vizsgát Magyarországon nem lehet letenni, mert sem szaktanfolyam

nincs, ahol a könyvtári szakismereteket meg lehetne szerezni, sem vizsgabizottság, amely előtt a szakképzettségre szert tett ember számot adhatna ismereteiről. Mi következik ebből? Az, hogy a könyvtárosi pályára lépésnél nálunk nem a könyvtárosi szakképzettséget kívánják meg feltételül, hanem valami mást. Ez a valami más pedig legtöbbször a bölcsészettudományi doktorátus szokott lenni.

Kétségtelen, hogy a bölcsészettudori oklevél megszerzése össze van kötve a tudományos munkakészséget és szorgalmat igazoló eredmény felmutatásával s így fel kell tételeznünk, hogy az ily végzettségű emberek érdeklődéssel fordulnak a könyv és a nekik megélhetést s gyakran tudományos munkalehetőséget is nyújtó könyvtár felé is. Kétségtelenül meg lehet bennük annak a feltétele, hogy megfelelő szakértelmet is szerezzve jó könyvtári tisztviselők legyenek, bár ehhez az egyetemről a legminimálisabb előképzést sem hozzák magukkal.

Eltételezve attól, hogy az előképzetség nélkül könyvtárhoz alkalmazott bölcsészettudor, vagy egyéb doktor hosszú időn át nem lehet szakismeret és gyakorlat híján teljes értékű tisztviselő, van valami lebecsülése a könyvtárosi pályának abban, hogy máról-holnapra minden szak előképzetség nélkül valaki könyvtáros lehet. Pedig azok, akik már hosszú éveket töltöttek el a könyv és könyvtár szolgálatában, azok nagyon jól tudják, hogy könyvtári munkájuk milyen sajátos szakfeladatok megoldásai elé állíthatják őket s hogy munkájuk milyen eleven része az élő kultúrának s mennyire előfeltétele a sokszor hallott kultúrfölénynek. A könyvtárosi pálya nem egyszerű kenyérkereseti forma, hanem missziós hivatás, lemondást és igénytelenséget követelő munkavállalás, egy életnek arra szentélése, hogy mások fennakadás nélkül juthassanak hozzá a könyvtár kulturájának értékesítéséhez. A könyvtárosi pálya felelősséget követel s megkövetelheti azt is, hogy jelentőségét intézményesen és külsőségekben is elismerjék.

Emellett fel kell vetni a kérdést, hogy van-e annak a doktornak alkalm, hogy könyvtári tisztviselővé lévén, hiánytalan szakképzettséget szerezzon? Csakis magánszorgalom útján. Tanfolyam nincs. Minden könyvtárban csak egyetlen rendszert ismerhet meg. Nincs a kor színvonalán álló s a sajátos magyar könyvtári viszonyokat is figyelembe vevő magyar könyvtártani kézikönyvünk. Megtörténhetik, hogy éveken át egyetlen szűk munkakörben dolgozván éveken keresztül nem láthat túl egy bizonyos kis könyvtári munkakör láthatárán. Nagy személyzetű könyvtárban minden tisztviselőt utolérhet ez a sors. Kis személyzetű könyvtárban viszont a legváltozatosabb munkaköröket kell ellátnia s így fizikai ideje sem marad a gyakorlati ismereteken túlterjedő szakismeretek megszerzésére. Ez legtöbbször a vidéki könyvtárosok sorsa. Körülményeink olyanok, hogy valaki egy munkás életet tölthet el könyvtárban s kitűnő cédulázó, szakozó, kölcsönző, naplózó tisztviselő lehet anélkül, hogy rendszeres könyvtárosi szakképzettségre tenne szert, ha csak magánszorgalomból nem, hivatalos órán kívül, önkéntes tanulmányutakon és nem egyszer nehezen megszerezhető külföldi szakirodalomból.

Egészséges állapot-e ez? Nem az. Megérzi ezt a könyvtár és maga a tisztviselő is. Viszont lehet-e kívánni a kisebb könyvtárban minden, még az alacsonyrendű kezelői munkákkal is agyonterhelt könyvtárnoktól, hogy ezen az álla-

poton saját kezdeményezésére segítsen, amikor esetleg az elméleti alap megszerzése nélkül került be azonnal a gyakorlati feladatok elvégzésének forgatógábjába? Oly kérdés a könyvtárosi elő- és továbbképzés problémája, amelyet könyvtáraink és kibontakozó egészséges könyvtárpolitikánk érdekében szőnyegen kell tartanunk.

Legalább három dologra van szükség. Adassék az egyetemen alkalom, akár magántanárok útján is, de okvetlenül szemináriumi munkával egybekötve, arra, hogy már ott megszerezhető legyen a gyakorlati és elméleti könyvtári szakismeretek nagy kerete. Senkit ne lehessen addig nyilvános könyvtárhoz kinevezni, amíg a pályázó legalább egy évet, mint önkéntes gyakornok nem dolgozott valamelyik kijelölendő nagy könyvtárban, ahol minden munkakörbe bevezetve az év végén az illető könyvtár igazgatójától minősítést nem nyert. Szerveztessék meg az időnként megtartandó könyvtárosi továbbképző tanfolyam. Mindez azonban csak átmeneti megoldás lenne mindaddig, amíg az ország pénzügyi helyzete meg nem engedi, hogy felállítsák az a legalább egy éves szaktanfolyam, amelyet két-három évenként az elhelyezkedési lehetőség szerint szükséges időközben tartanának, szigorúan zárt hallgató létszámmal.

Amíg erre sor kerülhet, nem mulaszthatjuk el a fenti három szükséglet állandó hangoztatását. Mert önmagunk és a nyomunkba lépő generáció érdekében is át kell hidalnunk a mai és a kívánatos állapot közötti távolságot. Mert csak így kerülhetjük el azt a mai visszás helyzetet, hogy a könyvtári szakismeretek elsajátítási mértékének egyedüli szabályozója a már révbe jutott és csak fegyelmileg elbocsátható tisztviselő egyéni szorgalmasságának és érdeklődésének foka.

A könyvtárosi hivatás belső értékei megkívánják, hogy a könyvtárosi pálya szintje intézményesen is biztosítsák.”⁷

A *Könyvtári Szemle* következő számában (1934. október 20.) Fitz József, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója részben kiegészíti Asztalos Miklós gondolatait, részben kritikát fogalmaz meg a szakmával és az állami intézményekkel kapcsolatban. Miután röviden felvázolja a könyvtárosi szakvizsgával, képzéssel és továbbképzéssel kapcsolatos eddigi törekvéseket, ezeket mondja:

„Ennyi előkészület után miért késett mégis a könyvtárosképzés kérdésének kielégítő megoldása? Mert nem kívánta a közvélemény. Kívánták hivatalos tényezők, mint a könyvtárak vezetőségei, de egymástól elszigetelten, a nélkülözhetetlen kooperáció biztosítása nélkül, s kívánták egyesek (...), kik azonban tanulmányaikban mégis csupán egyéni álláspontjukat fejezték ki; de nem kívánt oly szerv, mely mögött a társadalom érdekelt tagjai tömörültek volna. A külföldi példákön látjuk: könyvtárosképzés azokban az országokban van, melyekben a könyvtárosoknak rendjük súlyát és tekintélyét kifejező országos egyesülete van. Ezek az egyesületek fejezik ki a könyvtáros társadalom közvéleményét, ezek adnak az oktatásügyi kormányknál súlyt és jelentőséget a könyvtári reformok kezdeményezésének. A könyvtárosok testületi érdekeinek biztosítását erkölcsi és tudományos reputációjuk emelésével igyekeznek elérni s azért örködnek a könyvtárosképzés magasabb színvonalára felett is. De

magának a könyvtárosképzésnek egységét és egyöntetűségét is csak ők tudják biztosítani a könyvtárak közti kooperáció megszervezése és előmozdítása által.

Minálunk a megalakítandó könyvtáros- és levéltárosegyesületnek a könyvtárosképzés terén még ennél is nagyobb feladata lesz. Az államnak ugyanis a mai pénzügyi viszonyok között aligha áll módjában, hogy a könyvtárosképzéshez szükséges tanfolyamokat létesítsen, míg az egyesületnek erre lehet s kell is, hogy legyen módja, hiszen ezzel kapcsolatban nem merülnének fel olyirányú költségei, amilyenekkel az államnak számolnia kellene. S a könyvtárosképzés megszervezése által az egyesület oly szolgálatot tenne az államnak, mellyel annak támogatását kiérdemelné.

Előbb tehát meg kell alakulni a könyvtárosok és levéltárosok országos egyesületének, azután meg fog valósulni a rendszeres könyvtárosképzés is. Az egyesület pedig a közeljövőben bizonytalán meg is alakul. A felső hatóságok beleegyezése megvan hozzá, az alapszabálytervezetet a könyvtárak és levéltárak képviselői megtárgyalták, (...) az előmunkálatok már olyan stádiumban vannak, hogy az alakuló közgyűlés összehívása már nem fog soká késni.”⁸

Ugyanebben a számban megjelenik még egy cikk a könyvtárosképzéssel kapcsolatban.⁹ De az 1935. január 5-én megjelent 8. szám is érinti mind a könyvtáros egyesület létrehozásával, mint a továbbképzéssel kapcsolatos kérdést más szakmai problémákkal együtt; a cikk címe, amely önmagáért beszél: *Új év – régi feladatok.*¹⁰

Ebben az évben, 1935. június 26-án végre megalakul a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, amely 1936-tól bejegyzett egyesülés.

A szakmai szervezet célja a belügyminiszter által 1936. március 18-án jóváhagyott alapszabály alapján: „1. A könyvtár- és levéltárügy tudományos és közcéljainak felkarolása. 2. A könyvtárosok és levéltárosok közötti állandó kapcsolat biztosítása. 3. A könyvtárosok és levéltárosok testületi érdekeinek támogatása. 4. A könyvtárkultúra előmozdítása.”¹¹, vagyis a könyvtárosok és levéltárosok érdekvédelme, anyagi megbecsülésük emelése és szakmai továbbképzésük volt. „Mindezek elérésére háromféle feladatot határozott meg, emelt ki: tudományos és ismeretterjesztő előadások tartása, könyvtáros- és levéltáros-képző tanfolyamok rendezése, folyóirat vagy időszaki kiadvány közzététele és szakkiadványok megjelenésének támogatása. (...) Mind az alapszabály, mind Fitz József első, programadó elnöki beszéde [Fitz József, az OSZK akkori igazgatója volt a MKLE első elnöke] fokozott jelentőséget tulajdonított a szakmai képzés megszervezésének. Hazánkban ugyanis (mint sok-sok más országban) nem volt iskolarendszerű könyvtárosképzés. Miután kultusz-kormányzati lépésre nem számíthattak, az egyesület maga igyekezett lépni a megoldás irányában. Az 1936. október 2-án tartott közgyűlés határozata nyomán maga indított tanfolyamot, kísérleti jelleggel, a gyakorló könyvtárosok számára, a budapesti nagy könyvtárak összefogásával.”¹²

A létrejött egyesület működéséről, feladatairól és az egész magyar könyvtári rendszer átalakulásáról szóló írásokban továbbra is szóba került a könyvtárosképzés is.¹³

Kifejezetten a képzés irányelveit fogalmazza meg Nyíreő István a *Könyvtári Szemle* 1935. december 5-i számában. Mivel ez az írás készíti elő leginkább az első

könyvtárosképző tanfolyamot, hosszabban idézzük. A szerző először a képzés hiányáról szól, majd vázolja a külföldi gyakorlatot a szakképzés terén. Ismertetését így foglalja össze:

„Az a törekvés, mely az egyes államok merőben eltérően indított szakképzését egy közös eszmény felé fordítja, nem mondható véletlennek. A cél valóban csak egy lehet mindenhol: oly szakképzett és úgy elméleti, mint gyakorlati téren a hivatása magaslatán álló könyvtárosi kar kiépítése a pályázók legkiválóbbjainak kiválasztásával, mely egyrészt a gondjaira bízott gyűjteményeket azok nagy belső értékéhez képest megőrizni, másrészt a növekvő igények arányában fejleszteni és kamatoztatni tudja, végül e kettős munkásságával a tudományos életben testületének azt a megbecsülését tudja biztosítani, ami működésével arányban áll.”

Ezután a szakképzésre irányuló hazai kezdeményezéseket idézi, majd a külföldi és magyar helyzetet így összegzi:

„... hazai viszonyaink miatt nem oldhatjuk meg a könyvtárosképzést pontosan úgy, mint ahogy más államok teheték. Ezért sem a német–osztrák, sem az olasz–francia, vagy az angol–amerikai rendszert nem vehetnők át minden további nélkül. Viszont megkésétt intézkedéseinknek bizonyára előnyére szolgálhat majd, hogy a külföld sokféle megoldását látva, melyek legnagyobb részét a hosszabb alkalmazás approbálta, idővesztő kísérletezések nélkül is aránylag könnyebben alakíthatjuk ki célszerűbb munkatervünket, az ezirányú korábbi magyar javaslatok figyelembevételével. A Gulyás- és Holub-féle javaslatoknak főképpen ama részével kell egyetértenünk, hogy a mai viszonyok között állandó könyvtárosi szakiskola felállítására sem a közoktatásügyi kormány, sem pedig a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, mely anyagi megalapozásának még csak első stádiumában áll, jó egyelőre nem vállalkozhatnék.”

Nyireő István ezután a könyvtári alkalmazottak akkori hazai viszonyok közötti helyzetéről ír.

„Hogyan volna lehetséges, hogy míg az egyes szakminisztériumok a közigazgatásnak minden fontosabb ágában a teljes egyetemi végzettség és pontosan előírt hosszabb gyakorlati szolgálat után aránylag igen nehéz vizsgák letételétől teszik függővé, már a IX. fizetési osztályú fogalmazói állásokra való előléptetést is, és az igazságügyminisztériumban a különösen szigorú 'egyeséges bírói és ügyvédi vizsga', a külügyminisztériumban a 'külügyi fogalmazói vizsga', illetve a többi minisztériumoknál és hatóságoknál a 'gyakorlati közigazgatási vizsga' sikeres letétele nélkül a fontosabb munkaköröket ellátó fogalmazói karba senki sem tartozhatik –, addig éppen a legmagasabb tudományos elhivatottságot igénylő gyűjteményeink tisztikaránál nincs a kellő szakképzettséggel rendelkező szukkreszcencia biztosítva. Elmulasztjuk, hogy az egyetemekről legjobb képesítéssel kikerülő és jórészt külföldi tanulmányutakon is szép eredményeket elért, különösen kiváló ifjakat intézeteink szá-

mára leköthessük, és pályájukat könyvtáraink érdekében minél jobban előkészíthessük. Nem lesz meglepő tehát, hogy amint a közigazgatási pályákon való előhaladási lehetőségek egyre nehezebbekké válnak, annál többen töreksenek majd a könyvtárak személyzeti státuszába, ahol – a közhit szerint – amúgy is kényelmesebb a munka és előnyösebb az előmenetel.”

A szerző szerint könyvtárosképzésre mindenképpen szükség van, de az ország gazdasági helyzete és a könyvtárosjelöltek elhelyezkedési lehetőségei nem indokolják, hogy intézményes, így költséges, nem tanfolyam-szerű képzés induljon.

„Ezért szigorú számot kell vetnünk a körülményekkel és még akkor is alkalmazkodnunk kell azokhoz, ha a ma elérhető legjobb megoldásokat egyelőre talán csak átmenetieknek tekinthetjük. Igen sokféle az az igény, amelyet a könyvtárosképzés a tisztán tudományos és a legnagyobb közgyűjteményeink érdekeit tartva szem előtt: felső fokon, másodsor a közművelődési és kisebb tudományos gyűjteményeknél szükséges: középfokon, végül a legegyszerűbb törekvéseket érvényesítő alsó fokon egymástól eléggé eltérő módon megoldani kíván. Nagy körültekintéssel kell mérlegelni, hogy az egyetemi végzettség melyik faja kapcsolandó szorosabban a könyvtárosképzéssel, mert az általános jellegű és a szakkönyvtárak igényei tudvalevőleg igen eltérőek. (...) Szemmel kell tartanunk a tudományos szaktisztviselők mellett az ún. tudományos segédszemélyzet feladatait is, sőt nem téveszthetjük szem elől a kezelők és a szakaltisztek irányító oktatását sem, kiknek az évek folyamán csiszoló-dott ügyessége eddig is sokszor megkönnyítette munkánk lebonyolítását. (...) Mivel könyvtárainkban most meglehetősen nagy számmal teljesítenek szolgálatot fiatal, szakképzetlen tisztviselők és gyakornokok, ezidőszerint szükségesnek látszik egy oly könyvtári tanfolyam létesítése, mely a legfontosabb tárgyakat aránylag röviden, de egységes rendszerbe foglalná össze. E tanfolyam rendezését leghelyesebben a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete vállalhatná magára, főképp azért, mert a könyvtári szakképzés első-sorban testületi érdek.”¹⁴

E hosszas előkészítés után a könyvtárosegyesület 1937-ben szervezte meg az első könyvtárosképző tanfolyamot. Bár az első tanfolyamnak voltak bizonyos előzményei, és ha a stúdium azóta sokat változott is, mégis azt mondhatjuk: 2012-ben 75 éves volt a magyar könyvtárosképzés, mert ez tekinthető az első komoly, a szakma által kezdeményezett és szorgalmazott tanfolyamnak, amelyről ismertető jelent meg az egyesület első évkönyvében¹⁵ és más helyeken is (ezeket lásd alább).

A tanfolyam szervezeti, tanrendi és vizsgarendi szabályzatát Fitz József, az egyesület elnöke dolgozta ki, „s miután azt a[z 1936] december hó 10-én tartott, az intézőbizottságból kiküldött szűkebbkörű bizottságnak ülése magáévá tette, az ugyanazon napon tartott szakosztályülés a tanfolyamnak 1937 február 1-ével kezdődő megtartását egyhangúan határozottá emelte és az elnök által kidolgozott szabályokat külön köszönete kifejezése mellett elfogadta.”¹⁶

A tanfolyam vezetőségét a fővárosi közkönyvtárak igazgatói alkották. Pasteiner Iván, a közgyűjtemények országos főfelügyelője vállalta a tanfolyam általános felügyeletét, Gyulyás Pál lett az ügyvezető igazgató. A tanfolyam szervezését az egye-

sület könyvtári szakosztályának titkára, Asztalos Miklós végezte. Az egyesület elnökének, Fitz Józsefnek körlevelére a budapesti könyvtárak vezetői megállapodtak abban, hogy a következőkben az új könyvtári munkaerők felvételénél megkívánják a tanfolyam végbizonyítványát.

Az 1937. január 10-én kiküldött jelentkezési felhívásra a tanfolyam vezetősége 25-30 jelentkezőre számított, ám január 31-éig már 96-an jelentkeztek. A szervezők ekkor elhatározták, hogy hamarosan megismétlik a kurzust, mire 14 jelentkező visszalépett, és kérte, hogy a második tanfolyamra osszák be. Az első tanfolyamnak 82 hallgatója volt, 77-en végezték el.

Az első tanfolyam után, 1937-ben jelent meg Káplány Géának *A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében*¹⁷ című írása, amelyben a szerző – jeles könyvtáros – beszámolt az első magyar könyvtárosképző-tanfolyamról, a kortárs szemével. (Káplány Géza a könyvtáros-tanfolyam egyik vizsgálóbizottságának elnöke volt.) A könyvtárosi élethivatásról szóló esszével kiegészített beszámoló a *Műszaki Bibliográfiai Közlemények* 18. számában jelent meg, de az írás különnyomatként, önálló kiadványként is könyvesbolti forgalomba került.

A füzetet Trócsányi Zoltán ismertette a *Magyar Könyvszemlében*.¹⁸ „*Hasznos tanulmánynak*” tartotta az írást, és ezt írta róla:

[Káplány Géza] „*Tanulmányának bevezetésében foglalkozik a professzor-könyvtáros és szakkönyvtáros-kérdéssel és a szakkönyvtáros mellett foglalt állást, mert nézete szerint a könyvtárosnak elsősorban nem valamely tudománnyal, hanem könyvtárával s annak közönségével kell foglalkoznia. Ha a könyvtáros valamely szaktudománynak művelője is, és van is általános áttekintése a tudományok fölött, szükséges, hogy egy külön tudománya is legyen, amelynek kérdésével teljesen tisztában van és ez a speciális könyvtártudomány.*”

Ezt a speciális tudományt sajátíthatták el – vagy legalábbis megismerhették – azok, akik részt vettek az első könyvtárosképzőn.

Káplány Géza örvendetes eseményként üdvözölte, hogy az akkor még csak két éve alakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által megrendezett első tanfolyamot, amelyre – írja a szerző – nagyarányú volt az érdeklődés, és a résztvevők meglepően jó eredménnyel záróvizsgáztak a végén.

Beszámolóját, ismertetőjét kicsit meglepő módon nem, vagy nemcsak a szakmának, hanem az olvasóközönségnek is írta, mert – ahogy az első bekezdésben mondja – fontosnak gondolta, hogy immár a könyvtárhasználók felé fordulva megvilágítsa, mi a könyvtáros hivatása, miben áll a könyvtáros „mestersége”, mi a feladata?

Nem tudom, hogy azóta történt-e hasonló vállalkozás: szakmainak tűnő, könyvtárral kapcsolatos kérdésekről nem könyvtárosoknak beszélni. Úgy gondolom, hogy az „avatatlan nagyközönség” véleménye a mai napig nem sokat változott ahhoz képest, amit Káplány Géza 1937-ben leírt: „...az 'avatatlan' közönség köréből elég gyakran, még a könyvtárosi fülünk hallatára is, önkéntelenül felteszik azt a ráknézve (sic!) nem éppen hízélgő kérdést, hogy hát mi is tulajdonképpen az a könyvtáros, mit kell annak 'külön is' tudnia? Mintha bizony a könyvtárosság csak annyiból állana, hogy a szükséges könyveket megvásárolják, valamelyes katalógusba beírják, polcra helyezik, s onnét esetenként leveszik.” – írja a szerző. „*Bát-*

ran el lehet tehát mondani, hogy általában véve kevesen látják tisztán, hogy mi a könyvtáros feladata?”

Káplány Géza a történeti előzmények ismeretében így válaszol a kérdésre:

„Közelmúlt időkig, amíg a könyvtárak, mint többé-kevésbé zárt gyűjtemények (templomi, szerzetesi, akadémiai, régi nemzeti stb. könyvtárak) kevés számú privilegizált egyén, leginkább papok, tudósok, professzorok, tanítványok s esetleg néhány tudománykedvelő laikus szolgálatában állottak, nagy forgalommal nem dicsekedhettek, természetes, hogy azideig könyvtárosi élethivatásról vagy éppen rendszeres könyvtárosi statusokról nem igen lehetett szó. Tudjuk, hogy régebben könyvtárak vezetését s egész adminisztrációját az oda behelyezett egyes tudós professzorok, szerzetesek, kiérdemesült írók stb. tulajdonképpeni hivatásuk mellett szinekura-szerű mellékfoglalkozásként üzték s mellettük, azaz alattuk, többnyire alacsony képzettségű egyének, mint skriptorok, kustodok, famulusok végezték a praktikumot, a tulajdonképpeni 'érdemleges' munkát.”

A XIX. század folyamán azonban a modern könyvkultúra megváltozásával, a könyvtermés megnövekedésével, az olvasóközönség is megváltozott és megnövekedett. *„A könyvtárhasználat gyakorisága maga után vonta a szolgáltatások kifejlesztését, s a közönség igényeinek fokozódó kielégítését, s így a könyvtári igazgatásra, annak adminisztrációjára mind nagyobb súlyt kellett helyezni.”* A könyvtárakban az akadémikus-professzor könyvtárosok helyett könyvtárigazgatókra, igazgató-könyvtárosokra (Káplány Géza ezeket a kifejezéseket használja) lett szükség. *„...a professzor-könyvtáros helyébe az adminisztrátor-könyvtáros kellett, hogy kerüljön, mert a könyvtáros legelőbbis (sic!) nem a tudománynak, hanem a könyvtárával, s annak közönségével kell foglalkozzék.”* Ez a modern könyvtáros (igazgató-könyvtáros) már nem könyvtárőr (custos), „konzervátor”, hanem organizátor, a gyakorlat, az „élet embere.”

„A könyvtáros különben is nem annyira a tudományok, mint inkább a kultúra embere – állítja Káplány Géza –, s ebben a szerepében nem kisebb a tudományok emberénél. De a könyvtárosnak, általános tudományos felkészültségén felül van még külön tudománya is.

Sokak előtt tán szokatlannak tűnik fel, akik először hallják, hogy van speciális könyvtártudomány is. Kétségtelen, hogy ez a most kialakuló új tudományág általában véve kevésbé ismert, mert különben nem kérdeznék, hogy a könyvtárosnak mit kell 'külön is' tudnia?” ...

Hogy a könyvtártudomány valóban létezik, hogy erre a gyakorlati tudományra szükség is van *„úgy mutathatjuk be legszemléltetőbben, ha az elébb lefolyt könyvtárosképző tanfolyam szaktárgyai anyagából az általános érdeklődésre számot tartható részeket röviden összefoglaljuk.”* – indokolta Káplány Géza azt, hogy mi készítette beszámolója megírására.

Az első magyar könyvtárosképző-tanfolyam 1937. februárban és márciusban két hónapig tartott. 34 oktatási napon, 104 órás elméleti és 96 órás gyakorlati képzést kaptak a résztvevők. Az elméleti oktatás előbb a Nemzeti Múzeum Állattára-

nak (!) előadótermében folyt, ám mivel a helyiség kicsinek bizonyult, a Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatódott. A gyakorlati ismereteket a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában, a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárában, a Fővárosi Könyvtárban és a Technológiai Könyvtárban szerezhették meg a tanfolyam hallgatói. A hallgatók szombat délelőttöként olyan intézményekbe látogattak el csoportosan, vezetéssel, amelyek – bár jelentősek voltak, de – nem szerepeltek gyakorlati oktatóhelyként. Ilyen volt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, az Országgyűlés, a Központi Statisztikai Hivatal, a Műegyetem, a Technológiai Intézet, a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium Könyvtára és az Egyetemi Nyomda.

„A tanfolyam anyag magába foglalta a könyvtári igazgatás, a könyvtárpolitika kérdéseit, a különböző könyvtárak fajtait és gyűjtőköreik megoszlását, a könyvtári jogot, a könyvtári adminisztráció összes szabályait, a könyvbeszerzés módját, a katalógizálás s a különböző szakrendszerek történetét és módszereit, a bibliográfiák történetét, módszereit, kritikai ismertetését, a könyvtárak együttműködésének kérdéseit, a könyvkereskedelem, könyvkiadás, nyomdászat, sajtó ismertetését, a könyvkötés történetét és technikáját. A könyvtárhasználat és a könyvkölcsönzés gyakorlati kérdéseit, a raktári rendszerek, raktározási szabályok és a konzerválás módszereit, végül a kézirat-meghatározás, az ősnymtatvány s a régi magyar nyomtatványok meghatározásának szabályait.”¹⁹

A kurzus tanmenete és előadói a következők voltak:

	Cím	Előadó	Előadó címe, munkahelye	Óraszám
I.	Könyvtári igazgatás	Fitz József	OSZK igazgatója	14
II.	Gyakorlati könyvtár	Dávid Antal	egy. magántanár, a Fővárosi Könyvtár al-igazgatója	9
III.	Bibliográfiai és könyvtári szakrendszerek	Gulyás Pál	egyetemi c. r. tanár, ny. igazgató	14
IV.	Bibliográfiák	Asztalos Miklós	OSZK könyvtárnoka	7
V.	Katalógizálás	Goriupp Alisz	OSZK könyvtárnoka	21
VI.	Decimális osztályozás	Witzmann Gyula	a Fővárosi Könyvtár főkönyvtárosa	2
VII.	A könyvtárak együttműködése	Buday Júlia	Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ könyvtárnoka	2
VIII.	Ősnymtatvány-meghatározás	Fitz József	OSZK igazgatója	7
IX.	Régi magyar nyomtatványok meghatározása	Trócsányi Zoltán	OSZK főkönyvtárnoka	7
X.	Kézirat-meghatározás	Halász Gábor	Nemzeti Múzeumi könyvtári segédőr	7
XI.	Könyvkereskedelem	Gergely Dezső	Grill-féle könyvkereskedés tulajdonosa	2
XII.	Könyv- és hírlapkiadás	Máté Gábor	Egyetemi nyomda igazgatója	3
XIII.	Nyomdászat	Kner Imre	könyvnyomdász és könyvkiadó	2
XIV.	Könyvkötés	Lessko Béla	Könyvtári felügyelő	2

Fitz József előadásain (*Könyvtári igazgatás*) a következő kérdésekre kereste a választ: Mi a könyv? Miben áll a könyv jelentősége? Mi az olvasó jelentősége a tár-

sadalom szempontjából? Mi a könyvtár? Mi a könyvtárpolitika? Ezen kívül szó volt a gyűjtőkorról, a különböző könyvtári rendszerekről, könyv és könyvtártörténe-tről, könyvtári és berendezési problémákról, de érintett könyvtárjogi kérdéseket is, és foglalkozott a könyvtáros-képzéssel, a modern könyvtári üzem követelményeivel és a könyvtári adminisztrációval is.

Gyakorlati könyvtártan címmel Dávid Antal tartotta a hallgatók körében a legnagyobb népszerűségnek örvendő előadásorozatot. Káplány Géza szerint Dávid Antal, illetve az általa előadott tantárgy azért volt nagyon népszerű, mert ez az orientalista tudós nagy gyakorlatiassággal és praktikus tapasztalattal rendelkezik.

„A gyakorlati könyvtártan foglalata mindazoknak az ismereteknek, amelyek a könyv útját a könyvtárba követik.” (...) „Ezek az ismeretek 4 pontban foglalhatók össze. 1. A könyv beszerzése körüli tennivalók. 2. A könyvnek olvasásra alkalmassá tétele és könyvtári szempontból való feldolgozása. 3. A könyv megőrzése körüli ismeretek. 4. Az általános könyvtári u. n. reference szolgálat, mely áll: az olvasói tájékoztatásból és kölcsönzésből.”

Bibliográfiai és könyvtári szakrendszerek című stúdiumot Gulyás Pál adta elő. Ezek az előadások a hallgatók a könyvtáros és az olvasók számára is oly fontos két alapvető segédeszközről, a bibliográfiákról és a katalógusokról hallhattak, és arról, hogy az olvasók milyen viszonyban lehetnek e két segédeszközzel. Továbbá megismerkedtek a bibliográfiák és katalógusok fajtáival – inkább a katalógusokat részletezve – és a különböző külföldi és hazai könyvtári rendszerekkel.

Bibliográfiai címmel egy hét órából álló külön előadás-sorozat is elhangzott. Az előadó Asztalos Miklós volt. A tanfolyam résztvevői ezeken az előadásokon ismerhették meg a bibliográfiai történetét, fajtáit stb. *„A bibliográfia minden tudományának az alfája és ariadnefonala”* – fogalmazta meg Káplány Géza a hallgatók alapján a bibliográfiai jelentőségét.

Katalogizálás címmel Goriupp Alisz tartott előadásokat. Ez a téma igényelte a legtöbb óraszámot, érthetően, hiszen *„A katalógusra vonatkozó ismeretek, a katalógusfajok elmélete, a címleírás szabályai a könyvtári ismeretek tulajdonképpeni ABC-je. Ezen ismeretek nélkül könyvtárban eligazodni nem lehet. A könyvek összegyűjtött tömegét elrendezésük és a rájuk vonatkozó katalógusok teszik könyvtárrá”* – írja a nagyközönségnek szánt ismertetőjében Káplány Géza. A korabeli könyvtárosokat és a kései utódokat pedig aligha kell meggyőzni a pontos katalogizálás fontosságáról.

Mindössze két előadásban ismertette Witzmann Gyula a *Decimális osztályozás* történetét, alkalmazását, előnyeit és kritikáját, ám mert ez az osztályozó rendszer praktikus célokat szolgál, és mint ilyen inkább gyakorlatban sajátítható el, a tanfolyam résztvevői váltakozó csoportokban, 20-20 órás gyakorlati oktatáson vettek részt a Technológiai Könyvtárban, a Nemzeti Múzeum Könyvtárában és a Fővárosi Könyvtárban.

Mivel: *„Az egyes könyvtárak, legyenek azok bár állományban gazdag s jól do-tált könyvtárak, egymástól függetlenül nem élhetnek, hovatovább mind szükségesebb, hogy a belföldi könyvtárak egymás között, mint pedig az egész világ könyvtárai egymást segítsék, s közös munkába kapcsolódjanak bele. Ez nem csak a könyvtáraknak, az olvasóközönségnek is érdeke.”* Erről, *A könyvtárak együttműködéséről* beszélt a hallgatóknak Buday Júlia, vagyis a nemzetközi kiadványcseré-

ról, a könyvtárközi együttműködésről. Ezek feltétele, hogy legyenek nemzeti és nemzetközi központi címjegyzékek, bibliográfiai központok. Az akkor már létező segédleteket ismertette az előadó.

Bár a tanfolyam – mai szóval azt mondhatnánk, hogy települési – közművelődési könyvtárosoknak indult, a hallgatóság „kötelező erővel” hét előadást hallhatott Fitz Józseftől az *Ósnyomtatvány-meghatározásról*, és szintén hét előadást Trócsányi Zoltántól, a *Régi magyar nyomtatványok meghatározásáról*.

A tanfolyam hallgatóinak mind az elméleti, mind a gyakorlati oktatáson a részvétel kötelező volt, és feltétele annak, hogy záróvizsgára jelentkezzenek. A vizsgán katalógizálásból és szakozásból írásban, könyvtári adminisztrációból, katalógizálásból, bibliográfiai ismeretekből, könyvtárhasználatból és „konzerválásból” (könyvkötésből?) szóban kellett számot adniuk tudásukról, amelyről végbizonyítványt nyertek.

Az írásbeli dolgozatokat Goriupp Alisz bírálta el. A könyvtári adminisztrációról Fitz József, a katalógizálásról Goriupp Alisz, a bibliográfiai ismeretekről Asztalos Miklós, a könyvtárhasználatról Dávid Antal kérdezett. A vizsgálobizottságot a következők alkották: Enyvvári Jenő, Káplány Géza, Nagy Miklós, Szabó Béla, Viski Károly. Az OSZK könyvtárosait vizsgáztató bizottság elnöke Gulyás Pál és Trócsányi Zoltán voltak.

A tanfolyam 82 hallgatója a következő intézményekből érkezett.

OSZK: 20 (9 nő 11 férfi). Fővárosi Könyvtár: 17 (12 nő, 5 férfi) – a tanfolyamról kimaradt 5 nő. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára: 7 (2 nő, 5 férfi). Földművelésügyi Minisztérium Könyvtára: 5 (2 nő, 3 férfi). Budapesti Egyetemi Könyvtár: 3 (3 férfi). Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ: 2 (2 nő). Műegyetemi Könyvtár: 2 (1 nő, 1 férfi). Országgyűlési Könyvtár: 1 (1 nő). Technológiai Intézet Könyvtára: 1 (1 férfi). Nemzeti Színház: 1 (1 nő). Mérnöki Kamara Könyvtára: 1 (1 férfi). Pénzügyi Központ Könyvtára: 1 (1 nő). Országos Szociálpolitikai Intézet: 1 (1 férfi). Magyar Királyi Népegészségügyi Múzeum Könyvtára: 1 (1 nő). Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet Könyvtára: 1 (1 nő). Magyar Királyi Országos Kémiai Intézet és Vegykísérleti Állomás: 1 (1 nő).

Egyetemi Könyvtár, Debrecen: 7 (5 nő, 2 férfi), Egyetemi Könyvtár, Szeged: 2 (1 nő, 1 férfi), Egyetemi Könyvtár, Pécs: 1 (1 férfi), Debrecen sz. kir. Város Déri Múzeuma Könyvtára: 1 (1 nő), Borsod-Miskolci Múzeum: 1 (1 férfi), Kecskemét törv. hat. város Könyvtára: 1 (1 férfi), Sopron sz. kir. Város Közkönyvtára: 1 (1 férfi).

Nem tartozott egy könyvtár kötelekébe sem: 3 (2 nő, 1 férfi).

A 82 hallgatóból 44 volt nő és 38 férfi, a 44 nőből 8 vidéki, a 38 férfiból 7 vidéki.

Legalább főiskolai abszolutoriummal rendelkezett 36 nő és 32 férfi, középiskolai vagy annál alacsonyabb képesítéssel 6 nő és 8 férfi. A 82 hallgatóból 77 tudott valamilyen idegen nyelvet, nyelveket. 75-en tudtak németül, 48-an franciául, 22-en angolul, 15-en olaszul, 13-an latinul, 5-en ógörögül, 4-en, 4-en románul és szlovákul, 1-1 fő csehül, ruténul, törökül, finnül, észtül.

Káplány Géza a beszámolóját-ismertetőjét az első magyar könyvtárosképző tanfolyamról ezekkel a szavakkal zárta:

„Úgy a könyvtárak, mint a könyvtárt látogató közönség szempontjából haszthatatlan fontosságú volt, hogy a fiatal könyvtáros-generáció nálunk is rendszeres elméleti és gyakorlati kiképzésben részesüljön, hogy nálunk is le-

gyenek immár 'képesített' könyvtárosok. Mi régebbi évjáratúak akár egyszerű könyvtárosok, akár mint némelyek közöttünk európai hírű bibliográfusok vagy nagy könyvtárak magas állású főigazgatói – tudományos előképzettségen felül, tisztán önszorgalmú munkánk útján: autodidaktikus módon váltunk könyvtárosokká.

Most végződő első könyvtárosképző tanfolyamunk határkövet jelez a magyar könyvtárosság történetében, de különösen nagy fontosságú a hazai szakkönyvtárak tekintetében, melyek nevében hálóját fejezi ki a tanfolyam vezetősége előtt, hogy a szakkönyvtárak fiatalabb személyzetének alkalma nyílt szakszerű kiképzésben részesülni. (...)

A most végződő első könyvtárosképző tanfolyam jótétemény volt a szakkönyvtárak fiatal személyzetére nézve is; láttak, sokat tanultak, sokat tapasztaltak, mely elég lesz ahhoz, hogy ezentúl más szemmel nézzék könyvtárunkat, s új erővel folytassák munkájukat. De ezen kívül bizonyára még valami fontosat is nyertek, mit úgy hívunk: könyvtárosi öntudat.”

Bár a címben megjelölt témához szorosan nem tartozik, de álljunk meg egy pillanatra, és a fenti megállapításból olvassuk újra, immár figyelmesebben a következő gondolatokat:

„Most végződő első könyvtárosképző tanfolyamunk (...) különösen nagy fontosságú a hazai szakkönyvtárak tekintetében, ... [mert általa] a szakkönyvtárak fiatalabb személyzetének alkalma nyílt szakszerű kiképzésben részesülni.”

Ahogy az intézmények felsorolásából láttuk – ti., hogy mely könyvtárakból vettek részt alkalmazottak a tanfolyamon – az akkori szóhasználat alapján közönyvtárakból és szakkönyvtárakból egyaránt voltak résztvevők.

Káplány Géza összefoglalásában ilyen helyzetképet vázol a szakkönyvtárakról 1937-ben:

„A magyarországi szakkönyvtárak helyzete mindig siralmas volt s részben még most is az. Vannak, melyek, mint intézetük egyszerű függelékei vagy mintegy segédhivatalai, teljesen elégtelen dotációval és személyzettel vagy éppen dotáció nélkül s csupán mellékfoglalkozású vagy segédszolgálatos személyzettel rendelkeznek. Vannak ma is szakkönyvtárak, melyek inkább könyv-temetőknek nevezhetők, ahová azonban már nem is temetnek könyveket. Pedig – nem érintve a nagykönyvtárak örök értékét és becsét – a szakkönyvtárak ma talán fontosabbaknak látszanak. A világgazdaság mai helyzetében a nemzetek óriási erőfeszítése, a technikai haladás, az ipari és mezőgazdasági termelés terén mind a szakirodalomra utal. A szakirodalom felvilágosítást, tájékoztatást, útmutatást, kenyeret ad a kereső, kutató ember kezébe.”

Kis kitérőnket nem kommentáljuk, csak kinek-kinek figyelmébe ajánljuk szakkönyvtáraink mai helyzetét...

Még abban az évben elindult a második könyvtárosképző tanfolyam²⁰ is, amely 1937. november 29-től 1938. április 13-ig tartott.

A második tanfolyamot azok számára szervezte az Egyesület, akik „tényleges szolgálatban álló könyvtári alkalmazottak” voltak, akiket igazgatójuk erre kötelezett, és az egyesület elnökségénél bejelentett.

A második tanfolyam tanterve, menete lényegében megegyezett az elsőével. Annyiban tért el mégis, hogy könyvtártan (könyvtári igazgatás) helyett könyvtártörténetet is hallgatott valamennyi résztvevő. Az ősnymtatvány-meghatározás, a régi magyar nyomtatványok meghatározása és a kéziratban azonban csak az egyetemi végzettségű résztvevőknek volt kötelező, ám nekik írásbeli és szóbeli vizsgát is kellett tenniük e tárgyakból. A középfokú alkalmazottak e „rég könyves” tárgyak helyett a könyvtári adminisztráció és a szakkönyvtárak kezelése tárgykörből hallgattak előadásokat – fakultatívan, és az első tanfolyam vizsgatárgyaiból kellett megfelelniük.

Az elméleti előadások az Országos Széchényi Könyvtárban, az Apponyi teremben voltak, a gyakorlati oktatást azonban – az első tanfolyammal ellentétben – a jelöltek a saját munkahelyükön végezték, kivéve, ha a fölöttes hatóságunk nem rendelte el, hogy más könyvtárban is végezzenek gyakorlatot.

A második tanfolyamra 11 intézményből (9 budapesti és 2 vidéki – Szeged és Sopron) összesen 29-en nyertek felvételt – a jelentkezők száma ennél több volt – és 27-en végezték el. Az Országos Széchényi Könyvtárból 8, a Fővárosi Könyvtárból 8, a budapesti Egyetemi Könyvtárból 4, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központból 2, a Szépművészeti Múzeumból 1, az Országos Közoktatásügyi Tanács könyvtárából 1, a Statisztikai Hivatal Könyvtárából 1, a Mezőgazdasági Múzeum Könyvtárából 1, a Nemzeti Színház Könyvtárából 1, a szege-di Egyetemi Könyvtárból 1 és a Soproni Evangélikus Hittudományi Kar Könyvtárából 1 hallgató vett részt a tanfolyamon.

Az előző év tapasztalatai alapján néhány tantárgyban óraszámváltozás történt. A gyakorlati könyvtártant 9 óra helyett 10 órán, a katalogizálást 21 helyett 18 órán, a bibliográfiai ismereteket 10 óra helyett 11 órán, a decimális osztályozást 2 óra helyett 6 órán, a könyvtári szakrendszereket 14 óra helyett 12 órán, a könyvkereskedelmet 1 óra helyett 2 órán, a könyv- és hírlapkiadást 3 óra helyett 2 órán, a nyomdászatot 2 óra helyett 5 órán, a könyvkötést 2 óra helyett 3 órán, az ősnymtatvány-meghatározást 7 óra helyett 6 órán, a régi nyomtatványok ismertetését 6 óra helyett 5 órán, a középkori kéziratokat 2 óra helyett 3 órán át tanulták a hallgatók. A könyvtári igazgatás helyett (12 óra) Fitz József 10 órán könyvtártörténetet adott elő. Az elméleti órák száma eggyel nőtt – 100 helyett 101 órára. Néhány tárgyat más oktatók adtak elő: a középkori iratok meghatározását Bartoniek Emma, a könyvkereskedelmet Lányi Ottó, a nyomdászatot Kelényi B. Ottó, a könyvkötészetet Gronovszky Iván.

Amikor az első könyvtárosképző tanfolyamról és annak eredményességéről beszélünk, nem hallgathatjuk el, hogy a tanfolyamot, a vizsgát és a könyvtárosi végzettséget igazoló oklevelet az állam nem ismerte el. Az egyesület hiába küzdött azért a kezdetektől fogva, hogy a minisztérium delegáljon biztost a vizsgabizottságba, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium elutasította a kérést. Ezzel kapcsolatban Haraszthy Gyula tette közzé²¹ Asztalos Miklósnak Fitz Józsefhez intézett levele²² részletét:

„Beszéltem Schneller Vilossal, aki közölte, hogy nem javasolta a vizsgabiztos kiküldését, mert a tanfolyamot magántestület tartja minden hivatalos kezdeményezéstől függetlenül. Ettől eltekintve a tanfolyamot igen hasznosnak és fontosnak itéli.”

Az adott körülmények között az Egyesületnek nem sikerült elérnie, hogy a tanfolyam végbizonyítványa „államilag” érvényes legyen.

„Ha ez az állami elismerés jogilag nem is következett be, a morális-szakmai siker teljesnek mondható. A könyvtáros közvélemény igen nagyra értékelte az Egyesület kezdeményezését és munkáját.”²³

A hamarosan kitört második világháború alatt a képzés folytatására gondolni sem lehetett.

„A képzés ügyét annyira szívén viselő Fitz József 1945 májusában – bár rezignált hangon – még egyszer visszatért az Egyesület meg nem szűnő erőfeszítéseire. Arról, hogy az állami támogatásra ugyan biztatást kaptak a minisztériumtól, a vallási és közoktatásügyi minisztérium a kinevezéseknél 'időnkint tekintetbe vette' a tanfolyamokon nyert végbizonyítványokat, 1944 folyamán még 2000 pengőt is kiutalt az Egyesületnek tanfolyami célokra, de (...) az 'ilyen elképzelésű' támogatás nem fogja az eddigi magyar könyvtárosképzés esetlegességét, bizonytalanságát megszüntetni, rendszerességét biztosítani.”²⁴

* * *

A mai könyvtáros, aki már szervezett képzésben tanulta szakmáját, különös érzésekkel olvassa a fentebb idézett, két háború közötti forrásokat.

Bár a mai könyvtárosok zöme sem vagy nemcsak könyvtárosnak készült, meglepetéssel fogadja azokat tényeket, hogy a könyvtárosi hivatás egykor nem volt egyenértékű a tanárral, tanítóival, ahogy ma már az, hogy a foglalkozások közötti helye sem hasonlított a maihoz – valami mellék-elfoglaltság volt csupán. A mai könyvtáros számára hihetetlen vállalásnak tűnik, hogy elődeink közül sokan „fizetés nélküli gyakornokokként” dolgoztak – évekig.

A könyvtárosság ma is alkalmazott tudomány, amelyet azonban lehet végezni hivatásként és foglalkozásként is. A korabeli írásokból megidézett könyvtáros elődeink – minden mellőzöttség és mellőzés ellenére – „mellékfoglalkozásukat” is hivatásként művelték.

JEGYZETEK

- 1 Vö.: Vértesy Miklós: A könyvtárosi pálya Magyarországon 1945 előtt. = Könyvtáros, 1991 (41) 1. sz. 43–46. p.
- 2 Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem létesítéséről szóló 1922. évi XIX. törvénycikk, a Magyar Nemzeti Múzeum újjászervezéséről szóló 1934. évi. VIII. törvénycikk, az ez utóbbit kiegészítő 9.300/1935. sz. Vkm. rendelet.
- 3 Haraszthy Gyula: Könyvtárosképző tanfolyamok a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének rendezésében. In: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Évkönyve I. 1974. – Budapest, MKE 1975. 47. p.
- 4 Haraszthy i. m. 48. p.
- 5 Bisztray Gyula: A modern könyvtárosképzés és a párizsi Écol des Bibliothécaires. = Magyar Könyvszemle 1919. (26) 9–24. p.; Hodinka László: A mai francia könyvtárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1937.(61) 62–66. p.; Holub József: Könyvtáros és levéltárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1923. (30) 95–110. p.; Nyíreő István: A könyvtárosképzés irányelvei. = Könyvtári Szemle, (2) 1935. december 5. 6. sz. 41–43. p.; Goriupp Alisz: Az osztrák könyvtárosképzés. = Magyar Könyvszemle 1930. (37) 207–209. p.; Kniezsa István: A lengyel könyvtárosképzés. = Magyar Könyvszemle, 1935. (32) 126–127. p.; Csapodi Csaba: Könyvtárosképzés Németországban. = Magyar Könyvszemle 1937. (61) 332–338. p.
- 6 A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete. = Könyvtári Szemle 1935. (1) 10. sz. 75–76. p.
- 7 Asztalos Miklós: A könyvtáros-képzés kérdéséhez. = Könyvtári Szemle, 1934.(1) 2. sz. 9–10. p.
- 8 [Fitz József]: Fitz József az Országos Széchenyi-könyvtár [sic!] igazgatója a könyvtárosképzés kérdéséhez. = Könyvtári Szemle (1) 1934. 3. sz. 17–18. p.
- 9 Pfeiffer Károly: Gondolatok a könyvtáros-képzés kérdéséhez. = Könyvtári Szemle (1) 1934. 3. sz. 20–21. p.
- 10 Asztalos Miklós: Új év – régi feladatok. = Könyvtári Szemle (1) 1935. január 5. 8. sz. 59–60. p.
- 11 A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesület Alapszabályai. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve I. 1935–1937. Szerk. Bisztray Gyula Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1937. 49–55. p.
- 12 In: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009. (Szerk. Bényei Miklós). Budapest: MKE, 2011 11. p., 14. p.
- 13 Asztalos Miklós: Testületi érdekek. = Könyvtári Szemle, (2) 1935. október 15. 2. szám. 9–10. p. Asztalos Miklós: Könyvtári racionalizálás... = Könyvtári Szemle, (2) 1935. október 25. 3. szám. 17–18. p.
- 14 Nyíreő István: A könyvtárosképzés irányelvei. = Könyvtári Szemle, (2) 1935. december 5. 6. sz. 41–43. p.
- 15 Asztalos Miklós: Beszámoló a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett első könyvtárosképző tanfolyamról. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve I. 1935–1937. Szerk. Bisztray Gyula Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1937. 43–48. p.
- 16 Ld. 12. jegyzet – 43. p.
- 17 Káplány Géza: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. Budapest, Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, 1937. (Klny. A Műszaki Bibliográfiai Közlemények 18. számából) 18 p.
- 18 Trócsányi Zoltán: Káplány Géza: A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében. = Magyar Könyvszemle, (LXI.) 1937. IV. füzet 351–352. p.

- 19 Ld. 15. jegyzet – 4–5. p.
- 20 Ismertetőt (szerző és cím nélkül) Magyar Könyvszemle 1937. (LXI) – III. füzet – 347. p. – (A. M. = Asztalos Miklós – cím nélkül) Magyar Könyvszemle 1938. (LXII) – I. füzet – 82. p. – Asztalos Miklós: Beszámoló a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett második könyvtárosképző tanfolyamról. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve II. 1937–1938. Szerk. Bisztray Gyula Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1938. 73–78. p.
- 21 Ld. 3. jegyzet – 55. p.
- 22 OSZK Kézirattár, Fond. 45/18 – hivatkozás Haraszthy Gy. hivatkozásából átvéve.
- 23 Ld. 3. jegyzet – 55. p.
- 24 Ld. 3. jegyzet – 56. p. – OSZK Kézirattára, Fond 45/B – Haraszthy Gy. hivatkozásából átvéve.

Ásványi Ilona

A zirci műemlékkönyvtár 60 éve az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában¹ 1953–2013

A zirci apátságot 1182-ben III. Béla király alapította. A középkori monostor a XIII–XIV. században élte virágkorát, majd fokozatos hanyatlásnak indult, később a török hódítás miatt teljesen elnéptelenedett. Középkori könyvtára és irattára megsemmisült. Csak a XVIII. század elején alapították újra a sziléziai Heinrichauból érkezett szerzetesek egy teljesen új épületben; annak szekularizálása után, 1814-ben nyerte el a függetlenségét. A XVIII. század végétől a ciszterciek fokozatosan bekapcsolódtak a magyar oktatásba, 1912-ben már öt gimnáziumot működtettek: Egerben, Pécsen, Baján, Székesfehérváron, Budapesten. A rend munkássága töretlen a II. világháború végéig, amikor is a zirci könyvtár állománya meghaladta az 50 ezer kötetet.

1945-ben a gazdátlanul maradt, ún. veszélyeztetett gyűjtemények hatósági őrzetbe vételére állították fel az Elhagyott Javak Kormánybizottságát, amely 1948-ig működött. A testület többek között célul tűzte ki „*a háborús viszonyok és elhurcolások következtében elhagyottá vált ház- és földbirtokok, ipari és kereskedelmi vállalatok, lakások, lakberendezési tárgyak, jogosítványok, stb. lehetőbiztosítását, üzembe helyezését, fenntartását és felügyeletét, a károsult személyek részbeni kárpótlását, munka- és jogviszonyuk rendezését*”. Így több főúri kastéllyal került kapcsolatba, amelyek jelentős könyvtárakkal rendelkeztek. Ezek közül a keszthelyi Festetics-gyűjteményt 1948-ban átadta az Országos Széchényi Könyvtárnak.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelete értelmében a bencések, a piaristák, a kapisztránus ferences és a Szegény Iskolánövérsek rendje kivételével az összes magyar szerzetesrendet megszüntették. A szerzeteseknek három hónapot biztosítottak rendházuk elhagyására. Ez a ciszterci rend részéről 191 örökfogadalmat tett szerzetest, valamint 47 növendéket és noví-